

УДК 821.162.1-94.09

Наталія СТАХНЮК
Київський національний
університет імені Тараса Шевченка

«ЩОДЕННИКИ» СТЕФАНА ЖЕРОМСЬКОГО У КОНТЕКСТІ ЙОГО ТВОРЧОСТІ: ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Метою статті є спроба аналізу інтертекстуальних явищ, які прослідковуються у «Щоденниках» та у творчості Стефана Жеромського. Акцентується, що цитация – зрідка повна, переважно часткова – є основним способом реалізації категорії інтертекстуальності в аналізованих текстах. Наводяться приклади відповідних фрагментів зі «Щоденників» та оповідань, повістей письменника.

Ключові слова: інтертекстуальність, цитация, аналогія, мотив, праобраз.

Article aims to attempt and analyze the intertextuality phenomena in Stefan Zeromski's Diaries and in stories. The accent is done on the quotation – complete and partial – as the basic method of realization of category of intertextuality in analysable texts. Examples of corresponding fragments are made from Diaries and writers stories.

Key words: intertextuality, quotation, analogy, reason, pre-character.

Celem danego artykułu jest próba analizy zjawisk intertekstualnych, które da się zaobserwować w Dziennikach i w twórczości Stefana Żeromskiego. Podkreślono, że cytaty – z rzadka pełne, przeważnie cząstkowe – to główny sposób realizacji kategorii intertekstualnych w analizowanych tekstach. Przytoczono również przykłady odpowiednich fragmentów z Dzienników, opowiadań i powieści pisarza.

Słowa kluczowe: intertekstualność, cytacja, analogia, motyw, postać.

Жоден літературний твір не є і не може бути автономним. Завжди є першоджерело, яким може бути інший текст, або якийсь витвір мистецтва, чи то в образі музичного, архітектурного або художнього твору. Основою цього положення є інтертекстуальність. Незважаючи на те, що різні прояви інтертекстуальності відомі з давніх часів, сам феномен почали вивчати порівняно нещодавно. Особливо актуальним він став тільки у ХХ столітті.

Термін цей тісно пов'язаний із поняттям діалогічності, запровадженим Михайлом Бахтіним (інтертекстуальність як маркована певними мовними сигналами «переключка текстів», їх діалог), а вперше його запропонувала у 1967 році Юлія Крістева («Бахтин, слово, діалог и роман»), відомий у світі французький мовознавець, психоаналітик і філософ. Теорія інтертекстуальності є наукою співвідношень між текстами. Кожен текст є комплексом взаємозв'язків з іншими текстами. Прототекстом кожного окремого тексту є не лише сукупність усіх текстів, а й збір кодів і значеннєвих систем, з яких ці тексти постають.

Ю. Крістева у контексті зазначеної теорії розрізняє горизонтальний вимір – текст, орієнтований на суб'єкта і адресата, та вертикальний вимір – текст, орієнтований на попередній або сучасний літературний корпус. Крістева

пише, що коли йдеться про текст, зрозумілий і значущий щодо інших текстів, які він «поглинає» і трансформує, то замість поняття інтерсуб'єктивності доцільніше вживати термін інтертекстуальність. Текст є інтертекстуальним твором, зрозумілим тільки у співвідношенні з іншими текстами, щодо яких він виступає продовженням, доповненням, трансформацією чи сублімацією. Інтертекстуальність має бути обмежена відношеннями між двома текстами. Прототекст у такому випадку виступає джерелом та інтертекстуальним авторитетом [6].

Польські теоретики літератури також мають свої концепції на тему інтертекстуальності. Вацлав Боровий писав, що літературні впливи є абсолютно природними і наводив наступні приклади: ідейні впливи і залежності, технічні, тематичні, фразеологічні та стилістичні [1]. Едвард Касперський твердить, що ознаки інтертекстуальності з'явилися у період романтизму, і зауважує такі літературні впливи на певний текст: контакти письменників, переклади, запозичення, проникнення літературних тем до іноземної літератури [2]. Генріх Маркевич вважає інтертекстуальність взаємодією, яка стається усередині тексту [7]. Казимеж Нич визначає інтертекстуальність як такий аспект сукупності властивостей і співвідношень тексту, який вказує на залежність його

виникнення і прочитання від впливу інших текстів. Згідно з теорією Ніча автор зазвичай сигналізує аспекти інтертекстуальності за допомогою пресупозицій, атрибуцій і аномалій. Таке сприйняття інтертекстуальності є ключовою категорією опису літератури [8].

У контексті принципів інтертекстуальності «Щоденники» Жеромського становлять своєрідний ключ до розуміння усієї його творчості. У них непоодинокими є описи ситуацій, характерів героїв та місць, які потім, переосмислені та творчо допрацьовані, знаходять своє місце на сторінках його творів. Так, на тісний зв'язок між «Щоденниками» та творчістю письменника вказували польські дослідники Ева Коженевська [5], Єжи Кондзела [3], Слівка [10] та Песціковський [9]. Однак ці дослідження представляють суть питання поверхово або фрагментарно.

Таким чином, метою статті є спроба детальнішого вивчення інтертекстуальних зв'язків «Щоденників» із творами Стефана Жеромського.

На початку варто зазначити, яке важливе місце займав щоденник у житті письменника. Стефан Жеромський вів щоденники від 1882 року, від часів, коли був 18-річним учнем гімназії, продовжуючи вести свої записи майже 10 років, до моменту, коли відчув у собі силу письменника і коли почали публікувати його перші твори. Досить довго ці щоденники зберігалися у сторонніх людей, інтимність та приватність нотаток, таким чином, порушувалася з самого початку. Пізніше Жеромський віднайшов та повернув свої замітки. Завбачливо погодився на друк «Щоденників» за умови, що вони будуть опубліковані не раніше ніж за 50 років після його смерті. Пояснюється це небажанням скомпрометувати осіб, які були дійовими особами його «Щоденників», оскільки записи – а особливо останні томи – носять переважно інтимний характер, навіть еротичний. Однак це не заважало йому ще за життя надавати доступ до фрагментів свого інтимного письменства певним особам; окремі частини своїх записок із кінцевого періоду щоденника він навіть послав до редакції одного з журналів із надією, що їх опублікують. Як бачимо, автор цілком усвідомлював літературну вартість свого твору.

Від часу видання «Щоденників» Жеромського в колі дослідників точаться суперечки щодо того, чи є цей щоденник справжнім щоденником, чи є він літературним твором. Дехто навіть висловлював думку, що у доробку пись-

менника це робота, яка найкраще витримала випробування часом і є його найкращим твором. Критерієм, що доводить «справжність» «Щоденників» письменника, Єжи Кондзела [3] вважає їх щирість. Об'єктивність цього критерію, однак, викликає певні сумніви. Аліна Коханчик вважає, що щирість автора кожного щоденника має певні межі [4, с. 12]. Адже Жеромський навіть у перший період «Щоденників» не говорить усього. «Щоденники» для нього був документом розвитку власної індивідуальності, зрештою, став засобом практики у сфері формування характерного стилю, техніки опису, способів оповіді.

Коли Жеромський припинив вести свій щоденник, у травні 1892 року у листі до нареченої звернувся з проханням не знищувати його листи, оскільки в майбутньому може почерпнути з них матеріал для своєї літературної творчості. «Щоденники», завдяки тому, що містять надзвичайно багатий тематичний матеріал, стали джерелом ідей та натхнення для письменника під час написання його оповідань, повістей та романів. Але не тільки окремі елементи «Щоденників» використовує автор у своїх творах. Деякі фрагменти, відповідним чином опрацьовані та оформлені, постають у вигляді оригінальних творів. Так сталося, наприклад, з оповіданням «Pod pierzyna» (перша назва, неодноразово згадувана на сторінках щоденника, «Psie prawo»). Інші оповідання є скомпонованими з кількох фрагментів щоденника – «Zapomnienie», «Oko za oko», «W sidłach niedoli».

При уважнішому прочитанні оповідань Жеромського неможливо не помітити елементів, на перший погляд незначних, але безпосередньо пов'язаних зі «Щоденниками». Так, наприклад, Курозвенки – автентична місцевість, де письменник провів певний період свого життя, про що й пише у своєму щоденнику (згодом повертається у «Силачці» як Обжидлук). Вулиця Хмельна, куди після повернення до Варшави крокує герой оповідання «Могила» Маурици Зих, також була справжньою адресою Жеромського, під час його перебування у столиці [12, с. 203]. Марія Клуцка, героїня цього самого оповідання, пригощає Зиха хлібними галушками, як це колись робила Хелуня Панцерівна, коли Жеромський гостював у Дмосіцах [13, с. 281]. Собака з кличкою Пука, яка була вірним другом автора під час його перебування в Олесниці, змінивши породу, супроводжує героя «Забуття» на полюванні [15, с. 68]. Прикладів подібних аналогій мож-

на навести багато. При цьому постає логічне запитання: чи ці елементи є дійсно взятими автором зі щоденника, чи він використовує їх просто з пам'яті? На підставі яких ознак можна щоденники Жеромського вважати текстом-джерелом для ідей його майбутніх творів?

Універсальність прояву принципів інтертекстуальності у сучасному художньому світі спонукає дослідників до розробки типології явища, вироблення принципів його класифікації, залежно від характеру інтертекстуальної залежності.

У художньому тексті інтертекстуальна складова формується в результаті взаємодії експліцитних та імпліцитних інтертекстуальних засобів. До них належать цитати, ремінісценції, алюзії, власні імена, інтермедіальні тропи тощо. У теорії тексту інтертекстуальність розглядається як одна з основних властивостей тексту, що є відбиттям настанови автора на діалогічність.

Явище цитації (як спосіб реалізації категорії інтертекстуальності) трактується досить широко. У загальному вигляді цитація визначається як репрезентація чужого тексту в тексті-реципієнті. Будь-який елемент такого тексту, що включений в авторський текст, у цьому розумінні є цитацією. Цитація – це лінгвістична репрезентація іншого тексту. Ця репрезентація може бути повною або частковою, точною або модифікованою. Критерієм визначення цитації також є те, що читач (адресат) розпізнає (або має розпізнати, володіючи певними знаннями) намір адресанта навести запозичений вислів.

Цитація є близькою до когнітивної універсалиї, виконуючи функцію об'єднання «старого» й «нового» текстів. Як визначає більшість дослідників, фундаментальною властивістю цитації є її одночасна належність до двох систем – тексту-джерела та тексту-реципієнта. Цитація сприяє діалогізації тексту й експліцитно або імпліцитно виражає оцінку, тобто може бути пов'язана з аксіологічними уявленнями.

До найчастіше повторюваних мотивів у творах Жеромського належать Цекоти – місцевість, з якою пов'язане його дитинство. Цекоти для Жеромського були не просто домом, а родинним гніздом, символом найвищої цінності, спокою, відпочинку, щастя. Центральне місце на цьому тлі займає родинний дім: «Wracałem, gdy zachodziło słońce. Z mego białego dworu wiał się słupem dym, białe ściany świeciły... Trzeba zrozumieć tę mowę starego domu, gdy się nie ma

domu – i trzeba sobie przebaczyć te łzy gorzkie i tę otchłan tęsknoty za tym, co już nagdy, nigdy nie wróci...» [11, с. 115]

Подібні почуття туги та суму викликає вигляд родинного дому у Йоасі Подборської у «Бездомних»: «Stałem wobec domu naszego. Jakież zniszczenie! Płoty, klomby, dróżki – wszystko skasowane bez śladu. Nawet dzikie wino przy ganku wydarte, ganek sam rozwalony, ściany odrapane, okna zabite... Dusza moja była owiana mrokiem» [14, с. 109].

Точною копією Цекот у «Бездомних» є місцевість під назвою Глогув. Героїня, відвідуючи рідний дім, який належить вже чужим людям, ностальгує за минулим, вітається з річкою, ставом, млином, березами, вільхами, ліщиною тощо. Варто також зауважити, що найбільш показовим прикладом цитації як критерію інтертекстуальності у «Бездомних» є власне розділ «Зізнання» у формі щоденника, який веде героїня. У ньому найяскравіше проявляються аналогії зі «Щоденниками» Жеромського у площині переживань щодо сирітства, бідного студентського існування, гувернантських поневірянь та суспільної діяльності. Таким чином, щоденник Йоасі перегукується зі своїм прототипом-оригіналом.

Праобразом місцевості під назвою Гавронки з найбільш автобіографічної повісті Жеромського «Сізіфова праця» є, безперечно, Цекоти. Вказує на це насамперед ідентичність багатьох елементів пейзажу. Ось один із фрагментів опису рідної авторові картини природи: «...kontury dworku naszego tak się cudownie otulone w lip ramion, od zachodniego słońca odbiły, żem go nie poznał... Modrzew... kołysał się tek poważnie, staw, w którym łagodnie siwo zarysowana odbijała się Łysica, ujęty w ramiona tatarakowych zarośli, nad którym stare wierzby i olbrzymie olchy w niebo strzelają, był tak cichy, kiedy niekiedy tylko płetwą ryby trącony, że zdał mi się jedną srebrną bryłą, zwierciadłem odbijającym cuda natury. Dworek nasz biały odbijał się w tym zwierciadle całkowicie ze swym gankiem, tak prześlicznie dzikim obrośniętym winem, ze swymi błyszczącymi oknami, z lipami, modrzewiem, wierzbami i gruszą» [12, с. 124].

А ось дорога, якою їде на канікули додому Марцін Борович, герой повісті «Сізіфова праця»: «Tuż za rzeką droga wieszala się po urwistym zboczu góry, zarosłym tarniną i lasem dzikich głógów. Gdy te zarośla zrzędyły i rozsunięły się, widać już było w pobliżu migające światelka wioski, a dalej za nią w nizinie wielką, białą od

księżycyca szybę stawu i światła w gawronkowskim dworze» [17, с. 78].

Із мотивом дому, родинного гнізда пов'язаний також образ матері, передчасну смерть якої Жеромський глибоко переживав. Репрезентативним у цьому контексті є опис садка під вікнами будинку, де зростав автор «Щоденників»: «Pomnę, ile ich było, gdy żyła moja matka... ile astrów, balsamin, lewkonii, rezedy, bratków, lilii, georginii, róż i niezliczonych innych mnóstwo... Dziś kwiatków nie ma... bo nie ma matki» [11, с. 186]. Так само Марцін Борович після смерті матері помічає: «Obok ganku, gdzie za życia nieboszczki było mnóstwo klombów z kwiatami tak pięknymi, że o nich mówiono w całej okolicy» [17, с. 119–120].

Мотив Цекот певним чином з'являється також у «Промені», «Сізіфовій праці», «Попелі», «Красі життя», «Провесні», «Табу» та інших. Востаннє цей мотив буде представлено у «Puszcza jodłowa», де не менш гаряче та пристрасно автор увіковічить візію рідного дому, який був втіленням «малої вітчизни» Жеромського, чим пояснюється таке часте звернення до цього мотиву у подальшій творчості.

Із мотивом Цекот та родинного дому тісно переплітається мотив природи. Описи природи у «Щоденниках» займають важливе місце. Пов'язаний він із тугою за щасливою та безтурботною країною дитинства, прагненням сімейного затишку та тепла. Без жодних сумнівів, звертається він до своїх записів, працюючи над творами і використовує фрагменти, опрацьовуючи їх у відповідному контексті. Порівняймо, наприклад, опис ранку в околицях Бродів зі щоденника та його літературну інтерпретацію із «Забуття»: «Nad lasem ciemność rzędła, nie ukazywał się jeszcze przedświt, lecz kolor niebios czarny zabarwił się na brudny, niewyraźny. Wszedłem na ogromne łąki, ciągnące się od Strzelec aż do Brodów. Derkacze odpowiadają sobie, daleko w polach słycać pierwszą przepiórkę. Jej głos melodyjny echem odbija się w lesie i weselej iść z nim. Ciemno tak jeszcze, że ledwo mogę dostrzec Puka o parę kroków przede mną. Wchodzę w las i idę jego brzegiem. Fale chłodu otaczają mnie jak woda» [13, с. 364].

«Nad lasem ciemność się zmniejsza – nie rozprasza się jeszcze, lecz rzędnie. Jest tam niby łuna dogasającego pastuszego ogniska. Obok nas ciemno tak jeszcze, że ledwo możemy dojrzec wyzła Puka, o dwa kroki biegnącego przed nami. Zbliżamy się, brnąc po wysokiej trawie, do lasu, idziemy jego brzegiem po wrzosach, utykając na

kretowiskach i krzakach jałowcu. Derkacze skrzeczają na przemiany w łąkach, gdzieś daleko odzywa się pierwsza przepiórka i melodyjny jej głos odbija się w lesie. Weselej iść w ciemności z jej wołaniem: – pójdźcie żać, pójdźcie żać!...

Jak woda przepływają i otaczają nas zimne fale leśnego chłodu...» [14, с. 68].

Ось ще один приклад, коли очевидним є факт цитації фрагменту щоденника, але разом із тим неможливо не помітити майстерності, з якою опрацьовано текст, експресії та драматичного напруження у версії-реципієнті. Отже, у щоденнику: «Boża krówka wdrapuje się na liść czarnej jagody, ...sześć razy spadnie i sześć razy włązi – mały Syzyf ...czy nie widzi wygiętego w pałąk pająka, co swoje krótkie nóżki formalnie wbił w jagodę. Ciekawym co on myśli zrobić? Stoi i medytuje tam bez ruchu. Naraz zrywa się i maszeruje z listka na listek – aż dotarł do ostatniego. Tam znów zatrzymał się: droga skończona, albo trzeba skoczyć z narażeniem życia na najbliższy liść konwalii... I oto wybrał. Skoczył. Dzielnym i chybkim jak góral tatrzański» [12, с. 293].

Аналогічна картинка з «Око за око»: «Oto mały pająk na krótkich, kabłąkowatych nogach mknie szybko po badyłu konwalii, przeskakuje z listka na listek jak zwinnym góral, dobiega szczytu i siedzi tam, w zamyśleniu przebierając nogami. Skacze z nienacka na sąsiedni kwiatek, wdziera się na jego wierzchołek i cały z nogami i czarnym cielskiem pakuje się w kieliszek kwiatu. Siedzi w nim nieruchomo jak zbójnik tatrzański. Po tym samym badyłu wspina się z mozołem do góry brunatna boża krówka» [15, с. 130–131].

Значно рідше натрапляємо на мотив ще одного міста, яке, тим не менше, відіграло одну з визначальних ролей у житті Стефана Жеромського. Йдеться про Кельце, де він провів 12 шкільних років. Як у «Щоденниках», так і в художніх творах відгуки та згадки про це місто дуже неоднозначні – від душевних описів до безапеляційної та жорсткої критики його населення. Пейзажі міста Жеромського особливо не вразили. Знаходимо у «Щоденниках» тільки кілька згадок про улюблені закутки (які згодом вподобає і юний Марцін Борович) – парк і Карчувка. Тобто йдеться тут про вияв інтертекстуальності на рівні власних назв. Ще одним таким прикладом є «kudłaty Kawica», якого згадує його гувернант доктор Пйотр, у той час, як самого Жеромського під час навчання у Келецькій гімназії друзі наділили прізвиськом «Kawka», свідченням чого є записи у щоденнику з цього періоду. Кельце у «Сізіфовій пра-

ці» красномовно видозмінюють свою назву на Клериків – містечко з брудними вулицями, обмеженими мешканцями. Однак помилковою була б думка, що Жеромський безпосередньо використовував фрагменти «Щоденників» із метою змалювання Кельць, фрагментарні описи яких розсіяні у багатьох його творах. Власне кажучи, зі спостережень та вражень, занотованих у щоденнику, бере початок образ цього міста спочатку у «Щоденниках», а пізніше й у письменицькій творчості Жеромського.

Ще одним аспектом, який зі «Щоденників» переходить і до багатьох творів, є подробиці студентського життя. Нагадаємо, що під час навчання на ветеринарному факультеті Варшавського університету Жеромський потрапив у не легку життєву ситуацію – матеріальну, моральну, зрештою, його фізичний стан бажав бути кращим. Молодому Жеромському буквально доводилося змагатися з нуждою, голодом, холодом та хворобами. Звичайно, це призвело до багатого життєвого досвіту, набутого автором «Щоденників» саме у цей період. Ось яким постає він перед нами на сторінках «Щоденників»: «głodny, osłabły, w pożyczonym sakpaletku, ciasnym jak kaftan wariata, w dziurawych butach» [12, с. 485]. Не можна не помітити, наскільки схожим є герой одного з оповідань, який «idzie w poranek zimowy do szpitala, tak misternie stawiając nogi, by nie wszyscy bynajmniej widzieli, iż dziury w podeszwach tekturą umiejętnie są pozatykane. Paltocik ma ciasny jak kaftan wariata...» [15, с. 99].

Під час репетиторської діяльності Жеромського він відгукувався про свою ученицю, Луцію, що була вона «tępa jak siekiera do rąbania cukru» [13, с. 343], хоча й не заважало це фліртувати з нею. Так само Обарецький з «Силачки», незважаючи на те, що дружина аптекаря «dama tępa umysłowo jak siekiera do rąbania cukru», зізнається, що «zdolnym był do platonicznego rozmówienia się w niej» [15, с. 89].

Як і сам Жеромський, репетиторством займалися багато героїв його творів: Лукаш Неполомський з «Історії гріха», Ришард Ненаскі з «Боротьби з сатаною», Махайський з «Викрутасів інстинкту», Зоф'я Мундартівна, Станіслава Бозовська, Павел Обарецький, Маурици Зих з «Могили» та інші.

Ось ще приклади досить точних цитатій. Так на вокзалі в Островці автор пив «herbatę niewymownie czarną i posiadającą smak rosółu wygotowanego ze starych grzebieni gęstych» [13, с. 277]. У свою чергу, один із його літературних героїв – Янек з «Джерела» – стверджу-

ватиме, що «herbata nie powinna właściwie mieć smaku rosółu, otrzymanego po przygotowaniu funta używanych grzebieni gęstych» [16, с. 166].

Якщо у наведених прикладах легко помітити явище цитатії, використаної автором «Щоденників» під час написання прозових творів, то тим більше варто розглянути приклади, коли Жеромський звертається до своїх нотаток за фрагментами тексту, ідеями, але не копіює їх повністю, а змінює, перифразує, хоча суть при цьому беззаперечно зберігається. Цікавим є не тільки сам факт аналогії, а й те, яким чином, за якими критеріями автор змінює початкову, оригінальну версію тексту. Тут помітна тенденція до «очищення» щоденникової версії від докладності, точності у відображенні реальної життєвої ситуації. У стилістичній площині це полягало в уникненні лаконічних, коротких описів, заміні стислих речень більш складними, насиченими різними художніми засобами. Таким чином, для автора була важливою не автентичність запозичуваного зі «Щоденників» матеріалу, а літературна відповідність. Конкретика поступається місцем літературності. Так Жеромський шукав у «Щоденниках» не лише готових фрагментів, а таких ситуацій, діалогів, описів, які можна було використати, попередньо їх удосконаливши. Тут варто навести приклади, які найкраще ілюструють ситуацію, коли від першоджерела достовірними залишаються лише окремі назви, натомість змінюється реальний перебіг подій. Ось щоденниковий опис роману з Наталією – заміжною жінкою, дружиною лікаря, сестрою Анелі, яка ревнувала Жеромського до рідної сестри, та флірт М. Зиха з Марією Клуцкою:

«Aniela strzelała oczami za mną i śliczną Natalią jak żmija, ale mimo to «uhopyłem» minutkę, aby zbliżyć się, gdy siedziała ślicznie rozparta w fotelu obok fortepianu. Jej cudna, delikatna, podobna do serca talia w aksamitnym staniku odrysowywała się na białym tle. Podniosłem małe rączki do ust.

– Co pan robi, co pan robi!?

Wówczas nachyliłem się nad białą szyją, którą poeci tak słusznie nazwali liliową – i zacząłem pić «słodycz ustami pełnymi». Później, gdy nadchodząca Aniela spłoszyła z powiek złoty sen szczęścia, mówili mi dwuznacznymi zdaniami:

– Więc pan utrzymuje, że można będąc mężatką broić?

– A czyż to „brojenie”?

– Początek...

– I koniec zapewne.

– Według mnie kobieta powinna... » тощо [12, с. 226].

«Narieczona Rogowicza przeczytała list powoli, zmięła go z grymasem niechęci i schowała do kieszeni. Siedziała ślicznie rozparta w rogu kanapy. Jej przepyszne ramiona i talia w jedwabnym czy atlasowym staniku odrysowały się na jasnym tle pokrowca tak wyraźnie. Nie pamiętam, jakim sposobem przesunąłem bez szelestu po dywanie mój fotel do tego rogu kanapy i, nie wiem w jakim celu, zacząłem całować ręce panny Marii, ręce tak białe i tak wypieszczone.

– Co pan robi, co pan robi?

Wówczas nachyliłem się nad białą szyją, którą liryczni poeci zupełnie słusznie nazywają liliową, i zacząłem, jak zwykli mawiać ci sami poeci, pić słodycz ustami pełnymi. Później, gdy jakiś szelest spłoszył sen upojenia, mówiliśmy, oczekując na następną chwilę pewności, że nikt nas nie widzi.

– Więc pan utrzymuje, że można broić, będąc narzeczoną?

– Co za broić, jakie broić?

– Miłe złego początki...

– Ja myślę, że i dalsze ciągi są bardzo miłe.

– Według mnie narieczona powinna...» [15, с. 75].

Жеромський користується щоденниковими записами для створення та достовірнішого зображення постатей, їх зовнішності, характерів. Тут варто згадати портрет Станіслави Бозовської – героїні оповідання «Силачка». Праобразом її стала жінка, яка у щоденниках Жеромського одна з небагатьох жіночих образів була втіленням спокою, рівноваги, мудрості. Немає у ній такого характерного при зображенні жінок еротизму: «Nosi, a właściwie dziś miała na głowie miękkie, perski «baszłyk», te same, trochę za duże i spadające kalosze, ręce wciśnięte w mufkę, włosy zaplecione w jeden warkocz – a jakie długie i jak świecące w słońcu są te włosy... Nie ma chyba lat osiemnastu, a wygląda na starą pannę. Jakies papiery, arkusze zapisane szerokim pismem i książkę nosiła pod pachą» [12, с. 95].

Той самий портрет у «Силачці» набуває більшої пластичності, яскравості та художності у змалюванні подробиць: «Nie miała nie więcej nad siedemnaście lat, a wyglądała jak stare pannisko, w baszłyku zarzuconym niedbale na futrzaną czapkę, w kaloszach za dużych trochę na

jej małe nogi, w niezgrabnej i niemodnej salopce. Nosiła zawsze pod pachą jakieś kajety, arkusze, zapisane książki, mapy» [15, с. 99].

Аналогії на інтертекстуальному рівні присутні і в любовних сценах, зображених у «Щоденниках» та у творах. Нужденне існування та спричинені цим проблеми зі здоров'ям неодноразово змушували Жеромського погоджуватися на роботу гувернанта в аристократичних, шляхетських маєтках. Роботу молодий автор часто поєднував із палкими романами. Так у Лисові він спочатку втішається в обіймах Анелі, вдови, яка, зрештою, дуже швидко йому набридла. Тим паче, що її місце займає заміжня сестра Анелі Наталія Фаєтова. Сімейний стан коханки, а також ревності з боку сестри пояснюють таємний характер цих стосунків, досить тривалих та не завжди здорових у своїх проявах. В аналогічну ситуацію потрапляє Адам Вавельський («Око за око»), який випадково знайомиться з подружжям Сверковських. Після короткого роману з Вандою за аналогічних обставин починає роман з її сестрою Зоф'єю – дружиною Сверковського. Як і в «Щоденниках», таємні побачення відбуваються у саду, біля будинку. Якщо й не аналогічними, то дуже схожими є описи місячних ночей, лісової галявини з характерним пеньком, одягу обох – реальної та вигаданої – коханок під час романтичних зустрічей та ін.

Таким чином, ретельніше проаналізувавши «Щоденники» та твори Жеромського, можна стверджувати, що в інтертекстуальній площині особливо часто трапляється явище цитації, яке проявляється у використанні окремих фрагментів щоденникових записів у процесі письменницької діяльності. Варто також пам'ятати, що цитація у цьому контексті не є абсолютним копіюванням, а радше творчим опрацюванням, художнім осмисленням власного життєвого досвіду, увіковіченого на сторінках «Щоденників». Оскільки натхнення автор черпав насамперед із реалій та власного минулого, то творчість автора необхідно розглядати та аналізувати, беручи до уваги й такі важливі аспекти, як автобіографізм, документальність щоденника, інтертекстуальність тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Borowy W. O wpływach i zależnościach w literaturze / W. Borowy. – Kraków : Krakowska Spółka Wydawnicza, 1921. – 73 s.

2. Kasperski E. Związki literackie, intertekstualność i literatura powszechna / E. Kasperski // Teoria literatury w sytuacji ponowoczesności. – Warszawa, 1996. – S. 90–105.

3. *Kądziała J.* Przedmowa // *Żeromski S.* Dzienniki. – T. 1 / J. Kądziała. – Warszawa, 1975.
4. *Kochańczyk A.* Stefana Żeromskiego droga do literatury (o «Dziennikach») / A. Kochańczyk // Klucze do Żeromskiego, pod red. K. Stępnika. – Lublin, 2003.
5. *Korzeniewska E.* O «Dziennikach» Stefana Żeromskiego / E. Korzeniewska // Pamiętnik Literacki. – 1954. – S. 3.
6. *Kristeva J.* Słowo, dialog i powieść. Tłum. W. Grajewski / J. Kristeva // *Bachtin M.* Dialog – język – literatura / Pod red. E. Czaplejewicza i E. Kasperskiego. – Warszawa, 1983.
7. *Markiewicz H.* Odmiany intertekstualności / H. Markiewicz // *Literaturoznawstwo i jego sąsiedztwo.* – Warszawa, 1989.
8. *Nycz R.* Intertekstualność i jej zakresy / R. Nycz // *Tekstowy świat.* – Warszawa, 1995.
9. *Pieścikowski E.* Na temat analogii między «Dziennikami» a opowiadaniem Stefana Żeromskiego / E. Pieścikowski // *Ruch Literacki.* – Nr 6 (9) listopad-grudzień, 1961. – S. 276–280.
10. *Ślawka Z.* Związki «Dzienników» Stefana Żeromskiego z jego twórczością beletrystyczną / Z. Ślawka // *Biuletyn «Język Polski» Zarządu okręgu ZNP Wydział Pedagogiczny w Kielcach.* – Nr 9–10, listopad-grudzień 1964. – S. 17–45.
11. *Żeromski S.* Dzienniki. T. 1 / S. Żeromski. – Warszawa : Czytelnik, 1953. – 562 s.
12. *Żeromski S.* Dzienniki. T. 2 / S. Żeromski. – Warszawa : Czytelnik, 1954. – 642 s.
13. *Żeromski S.* Dzienniki. T. 3 / S. Żeromski. – Warszawa : Czytelnik, 1956. – 701 s.
14. *Żeromski S.* Ludzie bezdomni / S. Żeromski. – Warszawa: Czytelnik, 1995. – 479 s.
15. *Żeromski S.* Opowiadania. Utwory powieściowe. Dzieła pod redakcją S. Pigionia / S. Żeromski. – T. 2. – Warszawa : Czytelnik, 1957. – 325 s.
16. *Żeromski S.* Rozdzióbią nas kruki, wrony... Dzieła pod redakcją S. Pigionia. – T. 1 / S. Żeromski. – Warszawa : Czytelnik, 1956. – 399 s.
17. *Żeromski S.* Syzyfowe prace / S. Żeromski. – Warszawa : Czytelnik, 1954. – 299 s.